

Jonas Jonasson

**L'ANALFABETA
QUE VA SALVAR UN PAÍS**

Traducció de Lluís Solanes i Imma Falcó

La Campana

Títol original: *Analfabeten som kunde räkna*
© Jonas Jonasson, 2013

1a edició: febrer del 2014

© de la traducció, Lluís Solanes i Imma Falcó
© Edicions La Campana
Avenir, 49, baixos
08021 Barcelona
Tel.: 93 453 16 65 / Fax: 93 451 89 18
info@lacampanaeditorial.cat
www.lacampana.cat

Disseny de la coberta: Zink Comunicació

ISBN: 978-84-96735-97-2
Dipòsit legal: B. 3.410 - 2014
Fotocomposició: EdiGestió (Barcelona)
Imprès a Romanyà/Valls. Capellades (Barcelona)

Les probabilitats estadístiques que una analfabeta nascuda als anys seixanta a Soweto arribi a l'edat adulta i acabi un dia tancada en un camió de patates en companyia del rei de Suècia i del seu primer ministre són d'una entre quaranta-cinc bilions set-cents seixanta-sis milions dues-cents dotze mil vuit-cents deu.

Això segons els càlculs de l'analfabeta en qüestió.

PRIMERA PART

«La diferència entre l'estupidesa i la genialitat és que
la genialitat té les seves limitacions.»

PENSADOR DESCONEGUT (ANÒNIM)

CAPÍTOL 1

Sobre una noia en una barraca i un home que, un cop mort, la va treure d'allà dins

En certa manera, als buidadors de les latrines del gueto més gran de tot Sud-àfrica els havia tocat la rifa. Al cap i a la fi, tenien feina i un sostre.

Tanmateix, estadísticament, no tenien cap mena de futur. La majoria morrien més o menys joves de tuberculosi, de pneumònia, de diarrea, per les pastilles, per l'alcohol, o per una combinació de tot plegat. Només quatre espècimens afortunats arribarien a celebrar els cinquanta anys. Entre ells, el cap de les oficines de latrines de Soweto, tot i que atrotinat i malalt. Massa analgèsics amb massa cervesa al matí massa d'hora. Per això un dia va escridassar un representant del Departament de Sanitat de l'Ajuntament de Johannesburg. Què s'havia pensat aquell coi de negre! L'incident va arribar a la taula del cap del departament en qüestió, que l'endemà al matí, mentre esmorzava amb els seus col·laboradors, va anunciar que havia arribat el moment de substituir l'analfabet del sector B.

Un esmorzar particularment agradable, per cert, perquè hi havia pastís per donar la benvinguda a un nou delegat sanitari. Es deia Piet du Toit, tenia vint-i-tres anys i era la seva primera feina des que havia acabat els estudis.

L'encarregat del problema de Soweto seria ell. Així era com funcionava l'Ajuntament de Johannesburg. Als nous els assignaven els analfabets, perquè s'hi anessin acostumant.

De fet ningú sabia si tots els buidadors de latrines de Soweto eren, efectivament, analfabets, però era com els anomenaven per defecte. El que estava clar era que a l'escola no hi havien anat, que no n'hi havia

cap que no visqués en una barraca i que els costava moltíssim entendre el que se'ls deia.

En Piet du Toit estava una mica tens. Era el primer cop que anava a veure aquells salvatges. Per si de cas, el seu pare, un marxant d'art, li havia posat un guardaespalles.

Així doncs, quan aquest jove de vint-i-tres anys va entrar a l'oficina de latrines, no es va poder estar de fer un comentari sobre la pudor que hi feia. Darrere la taula seia el cap de latrines, que estava a punt de quedar-se sense feina. I al seu costat, una nena que, per a sorpresa del delegat, va obrir la boca per declarar que, efectivament, la merda tenia la desagradable propietat de fer pudor.

Per un moment en Piet du Toit es va preguntar si no li devia estar prenent el pèl, però de seguida va decidir que era impossible i ho va deixar córrer. Anant directe al gra, va explicar al cap de latrines que no podria conservar la feina, perquè així ho havien decidit les altes instàncies, però que li pagarien tres mesos de sou si els presentava la setmana següent tres candidats a ocupar el lloc que acabava de quedar vacant.

—¿I no podria tornar a treballar com a simple buidador de latrines per guanyar algun diner? —va preguntar el cap de latrines destituït.

—No —va dir en Piet du Toit—. No pots.

Al cap d'una setmana, el nou agent du Toit i el seu guardaespalles s'hi van tornar a presentar. El cap destituït seia darrere la taula, presumiblement per última vegada. I palplantada al costat, la mateixa nena de l'altra vegada.

—¿On són els tres candidats? —va preguntar el delegat.

El destituït es va excusar perquè dels tres n'hi havia dos que no hi havien pogut assistir. A un li havien tallat el coll la nit anterior en una baralla amb arma blanca. I l'altre no li sabia dir on parava. Devia haver recaigut.

En Piet du Toit no tenia cap interès per saber de què havia recaigut. L'únic que volia era marxar d'allà immediatament.

—¿I el tercer candidat qui és? —va preguntar impacient.

–Aquesta noia del meu costat. Fa dos anys que m’ajuda, i he de dir que és molt espavilada.

–I ara! Com vols que posi de cap de latrines una nena de dotze anys! –va exclamar en Piet du Toit.

–Catorze –el va corregir la interessada–. I amb nou anys d’experiència!

En Piet du Toit patia que la pudor que ho envaïa tot li impregnés també la roba.

–¿Ja has començat a consumir drogues?

–No –va respondre la nena.

–¿Estàs embarassada?

–No.

El delegat sanitari es va quedar callat uns quants segons. Es tractava de no tornar a posar els peus allà si no era estrictament necessari.

–¿Com et dius?

–Nombeko.

–¿Nombeko què més?

–Mayeki, crec.

Mare de Déu Senyor, ni tan sols sabien com es deien de cognom!

–Doncs la feina és teva. Si pots mantenir-te sòbria.

–Sí que puc.

–Perfecte.

Aleshores es va girar cap al destituït.

–Vam quedar que et pagaríem tres mensualitats per tres candidats. Com que només n’has portat un, la cosa queda per una. Menys la que hem de descomptar perquè no has estat capaç de trobar res millor que una criatura de dotze anys.

–De catorze –el va corregir la nena.

En Piet du Toit va marxar sense dir ni adéu. Seguit a dues passes pel seu guardaespalles.

La nena que acabava de ser nomenada cap del seu cap va donar les gràcies al seu nou subordinat per l’ajuda i el va contractar immediatament com a mà dreta.

–¿I què dirà en Piet du Toit? –va dir el seu antic cap.

–Et canviarem el nom i ja està. Estic segura que no és capaç de diferenciar un negre d'un altre –va replicar aquella noieta de catorze anys que n'aparentava dotze.

* * *

La flamant cap de buidatge de latrines del sector B de Soweto no havia anat mai a escola. En part perquè la seva mare havia tingut unes altres prioritats, i en part perquè havia anat a néixer justament a Sud-àfrica, i a més a més a principi dels seixanta, una època en què els dirigents polítics consideraven que els nens com la Nombeko no comptaven per a res. El primer ministre d'aleshores es va fer famós per aquesta pregunta retòrica: ¿per què havien d'anar a escola, els negres, si de tota manera només servien per carretejar llenya i aigua?

De fet s'equivocava, perquè la Nombeko no carretejava ni llenya ni aigua, sinó merda. I no hi havia cap motiu per pensar que aquella noieta escardalenca arribaria mai a fer-se gran i a relacionar-se amb reis i presidents. O a tenir països sencers amb l'ai al cor. O a influir en l'evolució de la política mundial.

Si no hagués estat el que era.

Però era el que era.

Entre moltes altres coses, una nena molt treballadora. Amb només cinc anys ja carretejava dipòsits de latrina que feien tant d'embalum com ella. La feina de buidadora de latrines amb prou feines li donava per pagar l'ampolla de dissolvent diària que necessitava la seva mare. La mare l'hi agafava tot dient «gràcies, filla», descargolava el tap i començava a anestesiar l'infinit dolor de no poder oferir-li un futur a la seva filla ni a ella mateixa. L'últim cop que el pare de la Nombeko havia estat a prop de la seva filla feia tot just vint minuts que la nena havia estat concebuda.

Com més gran es feia la Nombeko, més dipòsits buidava, i amb el que guanyava ja n'hi havia per comprar alguna cosa més que dissolvent, de manera que la seva mare se'l podia prendre acompanyat de pastilles

i alcohol. Però la nena, veient que no podien continuar d'aquella manera, li va fer veure que havia de triar entre dir prou o morir-se.

La mare va assentir amb el cap, conscient de la situació.

Va ser un enterrament molt concorregut. En aquella època els habitants de Soweto es dedicaven principalment a dues coses: a suïcidar-se a poc a poc, o a dir l'últim adéu als que acabaven d'aconseguir el seu objectiu. La Nombeko tenia deu anys quan va morir la seva mare, sense que, com ja hem dit abans, hi hagués cap pare disponible a mà. Es va plantejar agafar el relleu de la seva mare allà on ho havia deixat ella i construir-se una barrera química permanent contra la realitat. Però quan va tenir a les mans el primer sou després d'enterrar-la, es va estimar més comprar menjar. Un cop satisfeta la fam, va mirar al seu voltant i va pensar: «¿què coi hi faig, aquí?».

Però de seguida va veure que no tenia cap altra alternativa. Les analfabetes de deu anys no anaven gaire buscades, en el mercat de treball sud-africà. De fet no hi anaven gens, de buscades. És més: en aquella zona de Soweto, precisament, ni tan sols n'hi havia, de mercat de treball. Amb prou feines hi havia persones aptes per treballar!

Però el buidatge intestinal és una cosa que sol funcionar fins i tot entre els espècimens humans més miserables del planeta, i la Nombeko almenys tenia un mitjà per guanyar algun diner. Ara que la mare era morta i enterrada, podria quedar-se tota la paga sencera.

Quan encara tenia cinc anys, per matar l'estona mentre carretejava dipòsits havia començat a comptar-los.

—Un, dos, tres, quatre, cinc...

A mesura que es va anar fent gran, per mantenir l'interès, va anar complicant una mica més el càlcul:

—Quinze dipòsits per tres viatges, per set persones traginant, menys una que no belluga perquè està massa borratxa, fan... tres-cents quinze.

La mare de la Nombeko no es fixava gaire en res del que hi havia al seu voltant, tret de l'ampolla de dissolvent, però sí que es va adonar que la seva filla podia sumar i restar. L'últim any de vida havia agafat el

costum de cridar-la cada cop que havia de repartir una remesa de pastilles de diferents colors i concentracions del principi actiu. Una ampolla de dissolvent és una ampolla de dissolvent i ja està. En canvi, quan es tracta de repartir pastilles de cent, dos-cents cinquanta i cinc-cents mil·lígrams tenint en compte els gustos i els mitjans econòmics de cadascú, va molt bé dominar les quatre operacions bàsiques. I aquella nena de deu anys les dominava. I de quina manera!

Com aquell dia que passava pel costat del seu superior jeràrquic directe, que s'escarrassava a redactar l'informe mensual sobre quantitat i volum transportats.

–O sigui, noranta-cinc per noranta-dos –murmurava el cap–. ¿On és la calculadora?

–Vuit mil set-cents quaranta –va dir la Nombeko.

–Ajuda'm a buscar-la, maca.

–Vuit mil set-cents quaranta –va insistir la Nombeko.

–¿Què t'empatolles?

–Noranta-cinc per noranta-dos fan vuit mil set-cents...

–¿I com ho saps?

–Calculo que noranta-cinc són cent menys cinc, i noranta-dos són cent menys vuit. Si ho capgires i fas la resta, fan vuitanta-set. I cinc per vuit fan quaranta. Vuitanta-set quaranta. O sigui, vuit mil set-cents quaranta.

–¿I d'on l'has tret, aquest sistema? –va dir el cap estupefacte.

–No ho sé. ¿Podem continuar ja amb el que estàvem fent?

Aquell mateix dia la van ascendir a ajudant del cap.

Però l'analfabeta que sabia comptar estava cada cop més frustrada perquè no entenia el que les autoritats de Johannesburg explicaven en tots aquells decrets que s'amuntegaven damunt l'escriptori del cap. Fins i tot a ell li costava la lletra escrita. Com que no dominava l'afrikaans havia d'anar desxifrant el text com podia buscant al diccionari la traducció a l'anglès de cada paraula, i almenys així podia llegir aquell galimaties en un idioma comprensible.

–¿I ara què volen? –li va preguntar un dia la Nombeko.

–Que omplim millor els sacs. Em sembla. O clausurar una de les estacions sanitàries. No m'ha quedat gaire clar.

El cap va sospirar. En això la seva ajudant no el podia ajudar. Així doncs, ella també va sospirar.

Resulta que un dia aquesta noia de tretze anys anomenada Nombeko va ser assetjada per un vell verd a la dutxa dels vestidors de buidadors de latrines. Però aquest vell verd no va tenir temps de fer-li res perquè la nena el va fer canviar d'idea clavant-li unes tisores a la cuixa.

L'endemà la nena el va anar a buscar més enllà de la renglera de latrines del sector B. Estava assegut en una cadira de càmping amb la cuixa embenada, davant la seva barraca pintada de verd. A la falda hi tenia... ¿llibres?

–¿Què vols? –li va preguntar.

–Em sembla que em vaig deixar les tisores a la teva cuixa i m'agradaria recuperar-les.

–Les he llençat.

–Doncs així me'n deus unes. ¿Com és que saps llegir?

El vell verd es deia Thabo i li faltaven la meitat de les dents. Li feia molt de mal la cuixa i no tenia ganes de parlar amb una nena malcarada. Però d'altra banda, des que havia arribat a Soweto, era el primer cop que algú mostrava algun interès pels seus llibres. En tenia tota la barraca plena, cosa que li havia valgut el sobrenom de Thabo el Guillat. En canvi, li havia semblat percebre més enveja que no pas mofa, en el to de la noieta que tenia al davant. ¿I si en podia treure algun profit?

–Si estiguessis una mica més disposada a col·laborar, en lloc de mostrar aquesta agressivitat tan desmesurada, potser l'oncle Thabo s'avindria a explicar-te la seva història. Potser fins i tot t'ensenyaria a interpretar les lletres i les paraules. Però hauries d'estar una mica més disposada a col·laborar...

La Nombeko no tenia cap intenció de mostrar-se una mica més disposada a col·laborar que el dia abans a les dutxes. Li va replicar que encara li quedaven unes altres tisores i que li feia més il·lusió conservar-les que haver-les de deixar clavades a l'altra cuixa de l'oncle Thabo. Però si l'oncle es portava bé, i li ensenyava a llegir, potser podria mantenir aquesta segona cuixa intacta.

En Thabo no estava segur d'haver-ho entès bé. ¿Que potser l'estava amenaçant?

* * *

No se li notava gens, però en Thabo era ric.

Havia nascut sota una lona als molls de Port Elizabeth, a la província del Cap Oriental. Quan tenia sis anys la policia s'havia endut la seva mare i ja no l'hi havia tornat mai més. El pare, al seu torn, va considerar que el nen ja era prou gran per espavilar-se tot sol, cosa que en el seu cas no es podia dir.

–Vés amb compte –va ser el succint consell que li va donar abans de fer-li uns copets a l'espatlla i marxar cap a Durban perquè el matessin a trets en un atracament mal planificat.

La criatura sobrevivia pispant tot el que podia pel port, i tot feia augurar que en el millor dels casos es faria gran, el detindrien, el tancarien a la presó o el matarien a trets, com als seus pares.

Però al seu barri de barraques hi vivia també, des de feia uns quants anys, un espanyol cuiner i poeta que un dia havia sortit disparat per la borda d'un vaixell, impulsat per dotze mariners afamats que afirmaven que el que volien per dinar era menjar, i no sonets.

Aquest espanyol havia arribat a terra ferma nedant, havia trobat una barraca i s'hi havia instal·lat, i des d'aleshores vivia dels seus poemes i dels dels altres. Quan amb els anys li va començar a fallar la vista, es va afanyar a segrestar el jove Thabo i a obligar-lo a aprendre l'art de llegir a canvi d'una mica de pa. Més endavant, quan a més de cec ja començava a estar senil, li va doblar la ració de pa a canvi que li llegís en veu alta. Ell no s'alimentava de res que no fos Pablo Neruda: per esmorzar, per dinar i per sopar.

Quanta raó tenien aquells mariners que no es pot viure només de poesia! El vell va morir de gana i en Thabo va decidir heretar tots els seus llibres. En realitat, no hi havia gaire gent fent cua.

El fet de saber llegir li va permetre anar trobant feines ocasionals al port per anar tirant. Als vespres llegia poesia, narrativa i, sobretot, llibres de viatges. Als setze anys va descobrir el sexe contrari, que al

seu torn el va descobrir a ell al cap de dos anys. Va ser aleshores, amb divuit anys, quan va trobar la recepta efectiva. Consistia en un terç de somriure irresistible, un terç d'històries inventades sobre les vivències dels seus viatges pel continent, que de moment només havia explorat amb la imaginació, i un terç de mentida pura i dura sobre la durada eterna del seu amor.

Però el que realment li va assegurar l'èxit va ser afegir la literatura al somriure i a les històries inventades. Entre el material heretat va trobar una traducció del mariner espanyol de *Veinte poemas de amor y una canción desesperada*, de Pablo Neruda. La cançó desesperada la va deixar de banda, però els vint poemes d'amor els va posar a la pràctica amb vint noies del barri portuari, i dinou vegades va aconseguir viure una relació d'amor circumstancial. I probablement també hauria caigut la que en feia vint, si l'imbècil d'en Neruda no hagués afegit al final d'un dels poemes un vers que deia «Ja no t'estimo, és veritat» i que en Thabo no va detectar fins que ja era massa tard.

Al cap de dos anys la majoria d'habitants del barri ja li tenien presa la mida, i les probabilitats de viure noves aventures literàries eren molt reduïdes. És clar que tampoc el beneficiava gaire anar explicant les seves experiències de l'època en què el rei Leopold II assegurava que els nadius del Congo Belga vivien molt bé i al mateix temps feia tallar les mans i els peus a tothom que es negués a treballar gratis per a ell.

Ara en Thabo rebria el seu càstig (ben bé igual que el rei belga, que primer es va quedar sense colònia, després va dilapidar tota la seva fortuna amb la seva prostituta francoromanesa preferida i finalment va passar a millor vida). Primer se'n va anar de Port Elizabeth, va tirar cap al nord i va anar a parar a Basutoland, on se suposava que hi havia les dones amb les corbes més generoses del món.

Va trobar motius per entretenir-s'hi uns quants anys, canviant de poble quan les circumstàncies ho requerien i trobant feina sempre gràcies al fet de saber llegir. Amb el temps es va convertir en el principal negociador dels missioners europeus que volien entrar en contacte amb el país i amb la seva ignorant població.

El cap suprem del poble basuto, Sa Excel·lència Seeiso, no veia

quin profit en podia treure de permetre que cristianitzessin el seu poble, però era conscient que el país necessitava protegir-se dels bòers del voltant. Així doncs, quan els missioners, seguint el consell d'en Thabo, li van oferir armes a canvi d'un permís per repartir Bíblies, el cap suprem va acceptar de seguida.

I així va ser com van començar a arribar carretades de sacerdots i diaques per salvar el poble basuto del mal. Amb la maleta plena de bíblies, armes automàtiques i alguna mina explosiva.

Les armes anaven molt bé per mantenir l'enemic a distància, i les bíblies per fer fogueres que escalfessin els muntanyencs morts de fred. Total, tampoc sabien llegir... Quan se'n van adonar, els missioners van canviar d'estratègia i, en un temps rècord, van aconseguir construir una carretada de temples cristians.

En Thabo va començar a treballar d'ajudant de sacerdot i va desenvolupar un estil propi d'imposició de mans, que practicava de manera selectiva i d'amagat.

En el terreny amorós, només va tenir una mala experiència, quan els habitants d'un poble de muntanya van descobrir que l'únic membre masculí del cor de l'església havia promès fidelitat eterna a almenys cinc de les nou veus femenines. El clergue anglès que portava la parròquia ja s'ho ensumava des del primer dia, que en Thabo no era aigua clara. No es podia dir que hagués nascut per cantar.

El sacerdot es va posar en contacte amb els pares de les cinc noies, que van decidir organitzar el tradicional interrogatori al sospitós. La pròxima nit de lluna plena, en Thabo seria atacat amb cinc llances des de cinc direccions diferents mentre seia amb el cul enlaire damunt d'un formiguer.

Mentre esperaven que la Lluna arribés a la fase adient, van tancar en Thabo en una cabana sota la vigilància constant del sacerdot. Fins que l'home, víctima d'una insolació, va decidir baixar cap al riu a redimir un hipopòtam. Li va posar delicadament la mà sobre el morro i li va dir que Jesús estava disposat a...

Abans que pogués acabar d'explicar-li a què estava disposat, l'hipopòtam va obrir la boca de bat a bat i el va partir en dos.

Amb el sacerdot i carceller fora de servei, i un petit cop de mà d'en

Pablo Neruda, en Thabo va aconseguir que la carcellera li obrís la porta de la cel·la.

–¿I això nostre què? –cridava la noia mentre ell s’escapava comes ajudeu-me per la sabana.

–Ja no t’estimo, és veritat.

A primera vista podria semblar que en Thabo estava sota la protecció de Déu Nostre Senyor, perquè no va ensopegar amb cap lleó, ni cap guepard, ni cap rinoceront, ni res per l’estil, durant els vint quilòmetres de caminada nocturna fins a la capital, Maseru. Un cop allà va demanar feina d’assessor al cap suprem Seeiso, que encara es recordava d’ell i el va acollir amb els braços oberts. En aquell moment estava negociant la independència del seu país amb els arrogants dels britànics, però no va aconseguir cap progrés significatiu fins que no es va afegir en Thabo a les converses i els va dir que si continuaven negant-se a col·laborar es plantejarien demanar ajuda a en Joseph Mobutu del Congo-Kinshasa.

Els britànics es van esgarriar. ¿En Joseph Mobutu? ¿L’home que acabava d’anunciar a tot el món que es volia canviar el nom pel de «Guerrer Totpoderós Que Gràcies A La Seva Perseverança I La Seva Voluntat Indestructible Va De Victòria En Victòria Deixant Un Rastre De Foc Darrere Seu?»

–Sí senyor, aquest Joseph Mobutu –va dir en Thabo–. Un dels meus millors amics, per cert. Jo li dic Joe, per estalviar temps.

La delegació britànica va demanar que els deixessin deliberar a porta tancada. Va ser aleshores quan van acordar que el que necessitava la regió era pau i tranquil·litat, i no un guerrer totpoderós decidit a encendre els ànims canviant-se de nom segons el rampell. Els britànics van tornar a la taula de negociacions i van dir:

–En aquest cas, us podeu quedar el vostre país.

I així va ser com Basutoland es va convertir en Lesotho, com el cap suprem Seeiso es va convertir en el rei Moshoeshe II i com en Thabo es va convertir en el preferit del nou rei. A part del mateix tracte que els altres membres de la família, va rebre també una bossa de dia-

mants en brut de la mina més important del país, d'un valor incalculable.

Però un bon dia va desaparèixer de cop. Quan el rei es va assabentar que la seva germana petita i la nineta dels seus ulls, la delicada princesa Maseeiso, estava embarassada, en Thabo ja li portava unes valuoses vint-i-quatre hores d'avantatge.

A la Sud-àfrica dels anys seixanta, si eres negre, anaves brut i et faltaven la meitat de les dents, no tenies cap mena de possibilitat d'introduir-te al món dels blancs. Per tant, després d'aquest desafortunat incident a l'antiga Basutoland, tan bon punt va aconseguir vendre el diamant més insignificant a la primera joieria que va trobar, en Thabo es va afanyar a arribar a Soweto.

Un cop allà va trobar una barraca lliure al sector B. S'hi va instal·lar, va entaforar-se els bitllets a les sabates i va enterrar aproximadament la meitat dels diamants al terra argilós. L'altra meitat se la va ficar als diversos espais buits de la boca.

Abans de començar a prometre la lluna en un cove a tantes dones com pogués, va pintar la barraca d'un verd molt bonic per impressionar les senyores i va comprar linòleum per cobrir el terra.

Al principi el seu camp de seducció incloïa tots els sectors de Soweto, però no va trigar a excloure'n el seu, per tal de poder seure tranquil a llegir davant la seva barraca sense que el molestessin més del compte.

Quan no estava llegint o seduïnt algú, es dedicava a viatjar. Dos cops l'any travessava tot Àfrica. Això li servia per viure noves experiències i trobar més llibres.

Però sempre tornava a la seva barraca, tot i que econòmicament no en tenia cap necessitat. Sobretot perquè la meitat de la fortuna encara la tenia enterrada sota del linòleum, a trenta centímetres. Les dents de baix encara les tenia en massa bones condicions perquè li cabessin a la boca tots els diamants que encara li quedaven.

Els habitants de les barraques de Soweto no van començar a murmurar fins al cap d'uns quants anys. ¿D'on treia els diners aquell guillat dels llibres?

Per fer callar els rumors, en Thabo va decidir buscar feina. I la que va trobar més a mà va ser la de buidador de latrines unes quantes hores a la setmana.

Els seus companys de feina eren gairebé tots nois joves i alcohòlics sense cap mena de futur. Però també hi havia uns quants nens. Entre ells, una nena de tretze anys que li havia clavat unes tisores a la cuixa només perquè s'havia equivocat de porta a l'hora d'entrar a les dutxes. Massa jove. Sense formes ni res. Només com a últim recurs, i encara.

La punyalada amb les tisores li havia fet mal. I ara, a més a més, se li presentava a la seva barraca exigint-li que li ensenyés a llegir.

–T'ajudaria amb molt de gust, si no fos que demà marxo de viatge –va respondre-li en Thabo pensant que més valia que fes el que acabava de dir que pensava fer.

–¿De viatge? –es va estranyar la Nombeko, que en tots els seus tretze anys de vida no havia sortit mai de Soweto–. ¿I es pot saber on vas?

–Cap al nord –va fer en Thabo–. I després ja ho veurem.

* * *

Mentre en Thabo era fora, la Nombeko es va fer un any més gran, va rebre un ascens i es va adaptar en un tres i no res al seu nou càrrec. Gràcies a un enginyós sistema de divisió de zones basat en la demografia i no en la superfície o la reputació de cadascuna, la distribució de les comunes es va tornar molt més eficaç.

–Una millora dels resultats del trenta per cent –la va felicitar el seu predecessor en el càrrec.

–Del trenta coma dos –el va corregir ella.

L'oferta satisfieia la demanda, i viceversa. Amb el superàvit en el pressupost van poder finançar la instal·lació de quatre nous equips sanitaris per rentar roba i per a la higiene personal.

La retòrica d'aquella noieta de catorze anys era sorprenent, tenint en compte la pobresa del vocabulari dels homes amb qui s'havia de relacionar diàriament (qualsevol que hagi tingut l'ocasió de parlar amb un buidador de latrines de Soweto sap que la meitat del lèxic que fan servir val més que no quedi mai imprès, i l'altra meitat val més ni pen-

sar-la). En part era una habilitat innata, però també és cert que en un racó del despatx hi havia una ràdio i que la Nombeko des de ben petita tenia el costum d'engegar-la sempre que era per allà. Sintonzava sempre una emissora de notícies i escoltava amb gran interès no solament el que deien, sinó també com ho deien.

Gràcies a un magazín radiofònic setmanal que es deia *Perspectives d'Àfrica* va saber que hi havia un món més enllà de Soweto. Potser no era ni més bonic ni més prometedor. Però era fora de Soweto.

Va saber, per exemple, que Angola havia obtingut la independència. El partit independentista PLUA s'havia unit amb el partit independentista PCA i havien format el partit independentista MPLA, que juntament amb els partits independentistes FNLA i UNITA havien aconseguit que el govern portuguès lamentés haver descobert mai aquella part del continent. Un govern, d'altra banda, que durant els quatre-cents anys que havia dirigit el país no havia trobat el moment de construir-hi ni una sola universitat.

L'analfabeta Nombeko no acabava de tenir clar quina combinació de lletres havia aconseguit no sabia exactament què, però semblava clar que el resultat havia estat un *canvi*, i aquesta paraula, juntament amb *menjar*, eren les paraules més maques que coneixia la Nombeko.

Un dia, parlant amb els companys, va comentar que allò del canvi potser també podia ser una cosa bona per a ells, però ells es van queixar que la seva cap parlava de política. ¿No en tenien prou, amb la creu d'haver de carretejar merda tot el dia, que ara també haurien d'escoltar allò?

Com a cap de buidatge de latrines, la Nombeko no havia de tractar només amb els inútils sense remei dels seus companys, sinó també amb el delegat sanitari del Departament de Sanitat de l'Ajuntament de Johannesburg, Piet du Toit. El primer cop que la va anar a veure des que l'havien ascendit al càrrec, li va fer saber que no instal·larien quatre equipaments sanitaris més, sinó un. Per qüestions pressupostàries. La Nombeko es va venjar a la seva modesta manera:

–Canviant de tema, ¿què opina el senyor delegat de la situació a

Tanzània? ¿No creu que l'experiment socialista de Julius Nyerere té els dies comptats?

—¿Tanzània?

—Sí, la producció de cereals ha baixat ja gairebé en un milió de tones, a hores d'ara. La pregunta és què hauria fet en Nyerere si no hagués estat pel Fons Monetari Internacional. Si no és que el delegat considera que el problema és precisament el Fons Monetari Internacional —va etzibar la nena que no havia anat a escola ni havia sortit mai de Soweto al delegat sanitari, que representava les elits del poder, que s'havia graduat a la universitat i que no tenia ni idea de quina era la situació política a Tanzània.

El delegat sanitari, blanc ja de naixement, va quedar lívid sentint el seu raonament.

Se sentia humiliat per una analfabeta de catorze anys. Una analfabeta que a més a més posava en dubte la documentació amb els presupostos de sanitat que ell portava!

—¿Quina és la intenció del senyor delegat? —va preguntar la Nombeko, que havia après a interpretar els números tota sola—. ¿Per què ha multiplicat els objectius els uns amb els altres?

Una analfabeta que sabia comptar.

L'odiava.

Els odiava a tots.

* * *

Al cap d'uns quants mesos en Thabo va tornar. El primer que va descobrir va ser que la nena de les tisores era el seu cap. I que ja no era tan nena. Començava a tenir formes.

Aleshores es va iniciar una lluita interna dins d'aquell home mig esdentegat. En circumstàncies normals hauria recorregut al seu somriure cada cop més despoblat, a les seves tècniques narratives i a en Pablo Neruda. Però hi havia la qüestió de la jerarquia... i el record d'unes tisores.

Finalment va decidir continuar a l'expectativa, però prenent posicions.

–Potser sí, que ja és hora que t’ensenyi a llegir –va dir.

–Genial! –va dir la Nombeko–. Podem començar just després de plegar. Tant les tisores com jo vindrem a la teva barraca.

En Thabo era molt bon mestre. I la Nombeko, una alumna molt espavilada. El tercer dia ja era capaç de dibuixar l’alfabet amb un pal al fang de davant de la barraca d’en Thabo. Al cinquè ja va començar a escriure frases i paraules, al principi amb més errors que encerts. Però al cap de dos mesos ja s’havia invertit la proporció i l’encertava més sovint que no pas l’errava.

Quan s’aturaven per fer una pausa en les classes, en Thabo li explicava tot el que havia viscut durant els seus viatges. La Nombeko de seguida va veure que barrejava dues parts de ficció amb una de realitat, però ja li estava bé així. La seva realitat ja era prou sòrdida. No li calia cap dosi extra més d’aquell tipus de realitat.

Precisament, feia poc que en Thabo havia estat a Etiòpia per destituir Sa Majestat Imperial, el Lleó de Judà, l’Elegit de Déu, el Rei de Reis.

–Haile Selassie –va dir la Nombeko.

En Thabo va fer com si sentís ploure. Li agradava més parlar que escoltar.

La història d’aquest emperador, que originàriament es deia Ras Tefari i que més endavant es va convertir en Rastafari i va acabar sent un culte religiós, especialment a les Índies Occidentals, era tan sucosa que en Thabo se la reservava per al dia que decidís fer l’assalt definitiu.

La qüestió era que el fundador d’aquell culte havia estat apartat del seu tron imperial i que hi havia deixebles seus escampats per tot el món, fumant i preguntant-se com podia ser que el Messies promès, l’encarnació de Déu, hagués estat destronat d’un dia per l’altre. ¿Com es podia destronar Déu?

La Nombeko es va guardar prou de preguntar res sobre el context polític d’aquell drama. De fet, estava convençuda que en Thabo no en tenia ni idea, i un excés de preguntes podia treure ritme al relat.

–Explica’m més coses! –va fer en canvi per animar-lo a continuar.

En Thabo es va pensar que les coses començaven a anar per on ell volia (que fàcil que és equivocar-se!) i, mentre continuava explicant-

li que tornant cap a casa s'havia desviat una mica i havia passat per Kinshasa, on havia ajudat Muhammad Ali a guanyar el mític combat de pesos pesants The Rumble in the Jungle contra l'invencible George Foreman, se li va acostar una mica més.

–Déu meu, que emocionant! –va exclamar la Nombeko, que com a història de ficció la trobava interessantíssima.

En Thabo va fer un somriure tan d'orella a orella que la noia va veure tot de centelleigs entre les dents que encara li quedaven.

–En realitat qui em va demanar que l'ajudés va ser en Foreman, però jo tenia la sensació que...

I ja no es va aturar fins que en Foreman havia quedat noquejat al vuitè assalt i l'Ali agraïa al seu fervent amic el seu inestimable suport.

Per cert, quina dona tan encantadora que tenia l'Ali.

–¿La dona de l'Ali? –va fer la Nombeko–. ¿No deus voler dir que...?

En Thabo reia amb tantes ganes que li dringava tota la boca, però al final es va posar molt seriós i se li va acostar encara una mica més.

–Tu també ets molt guapa, Nombeko –li va dir–. Molt més guapa que la dona de l'Ali. ¿Què et semblaria si tu i jo ens ajuntéssim? Podríem anar junts a algun altre lloc.

I mentre deia això li va passar un braç per l'espatlla.

La Nombeko va pensar que «anar a algun altre lloc» sonava molt bé. Qualsevol altre lloc li anava bé, de fet. Però no amb aquell vell verd. Tot semblava indicar que per aquell dia la lliçó s'havia acabat. Li va clavar les tisoires a l'altra cuixa i se'n va anar.

L'endemà va tornar a la barraca d'en Thabo i li va fer notar que no s'havia presentat a la feina, i que ni tan sols havia avisat.

En Thabo va replicar que li feien molt de mal les cuixes, una més que l'altra, i que la senyoreta Nombeko en sabia perfectament els motius.

Efectivament, i la propera vegada encara n'hi faria més, de mal, perquè les tisoires no les hi clavaria ni a la cuixa dreta ni a l'esquerra, sinó en un altre lloc que hi havia entremig, si no feia bondat.

–Per cert, ahir vaig veure i també vaig sentir el que tens en aquesta

boca tan lletja. O comences a comportar-te o et prometo que ho diré a tot Déu.

En Thabo va empal·lidir de cop. Sabia perfectament que no sobreviuria gaires minuts, si mai s'arribava a saber que tenia una fortuna en diamants.

–¿Es pot saber què vols de mi? –va somicar el vell.

–Vull venir a aprendre a llegir amb els teus llibres sense haver de portar un parell de tisoires noves cada vegada. Per a la gent que a la boca hi tenim dents, en lloc d'altres coses, són molt cares.

–¿I no podries tocar el dos i ja està? –va replicar en Thabo—. Et donaré un dels diamants, si em deixes en pau.

No era el primer cop que recorria al suborn, però en aquest cas la jugada no li va sortir bé. La Nombeko li va dir que no en volia, de diamants. A cadascú el que era seu, i punt.

Molt després, en un altre racó de món, s'adonaria que a la vida les coses no són tan senzilles.

* * *

Ironies del destí, havien de ser precisament dues dones les que possin fi a la vida d'en Thabo. Havien viscut a l'Àfrica Oriental dominada pels portuguesos, on es guanyaven la vida assassinant grangers blancs per després robar-los els diners, un negoci que els va anar molt bé mentre va durar la guerra civil.

Però un cop proclamada la independència i rebatejat el país, que va passar a dir-se Moçambic, els grangers que encara eren vius van haver d'abandonar el país en quaranta-vuit hores. I a aquestes dues dones, per tant, no els va quedar més remei que començar a matar negres rics en lloc de blancs. Però ja es veia que no podia ser un negoci gaire prometedor, perquè gairebé tots els negres que tenien alguna cosa que valgués la pena robar eren del partit marxista leninista que en aquell moment era al poder. L'ordre de recerca i captura, doncs, no va trigar gaire, i al cap de poc les estalonava la temible policia del país.

Això va ser el que les va empènyer a anar cap al sud, fins al millor amagatall possible, Soweto, als afores de Johannesburg.

La part positiva de viure al gueto més gran de tot Sud-àfrica és que et fons amb la massa (suposant que siguis negre), però té un inconvenient: que un sol granger blanc de l'antiga Àfrica Oriental Portuguesa tenia més diners que els vuit-cents mil habitants de Soweto junts (sense comptar-hi en Thabo). Però, tot i així, les dues dones es van empassar unes quantes pastilles de coloraines i van sortir de cacera assassina. Al cap d'una estona van arribar al sector B i van veure, darrere la filera de latrines, una barraca pintada de verd que destacava entre totes les altres, brutes de rovell. Quan algú es pinta la barraca de verd (o de qualsevol altre color) és que té més diners del que li convé perquè la seva integritat no estigui amenaçada, van pensar les dues dones abans d'irrompre a la cabana en plena nit, clavar-li un ganivet al pit a en Thabo i burxar-l'hi ben burxat. I així va ser com l'home que havia trencat tants cors va morir amb el seu propi cor fet una coca.

Un cop mort, les dues dones van començar a buscar diners entre aquelles punyeteres piles de llibres que hi havia per tot arreu. ¿Qui devia ser aquell sonat que acabaven de pelar?

Finalment van trobar un feix de bitllets en una de les sabates de la víctima i un altre a l'altra sabata, i les molt inconscients es van asseure davant la barraca a repartir-se el botí. La barreja de pastilles i el mig got de rom per tirar-les coll avall que s'havien pres els van fer perdre la noció del temps i de l'espai. Per això quan la policia, cosa mai vista, va passar per allà, se les va trobar assegudes encara al mateix lloc amb un somriure als llavis.

Van ser arrestades i van passar a engrossir la partida de despesa penitenciària del país per als trenta anys següents. Els bitllets que estaven intentant comptar van evaporar-se durant la fase prèvia del procediment judicial. El cadàver d'en Thabo va quedar-se allà on era fins l'endemà. Al cos de policia sud-africà era gairebé un esport: es tractava d'encolomar tots els cadàvers de negres al torn següent.

La Nombeko s'havia despertat amb l'enrenou que li arribava de l'altra banda de les latrines. Es va vestir, va anar cap allà i va fer-se una idea aproximada del que havia passat.

Després que la policia marxés amb les assassines i tots els diners d'en Thabo, la Nombeko va entrar a la barraca.

–Eres un ésser abjecte, però tenies molta gràcia dient mentides. Et trobaré a faltar. Sobretot els teus llibres.

I dit això li va obrir la boca i en va treure catorze diamants en brut, tants com els forats que li havien deixat les dents que li faltaven.

–Catorze forats, catorze diamants –va dir la Nombeko–. ¿No és molta casualitat?

En Thabo no es va dignar a respondre, així que la Nombeko va aixecar el linòleum i va començar a cavar.

–Ja m’ho pensava –va dir quan va trobar el que buscava.

En acabat se’n va anar a buscar aigua i un drap, va rentar en Thabo, el va treure de la barraca i va sacrificar l’únic llençol blanc que tenia per fer-li una mortalla. Es mereixia una mica de dignitat. No gaire, només la justa.

Tot seguit es va cosir tots els diamants d’en Thabo a les vores de l’única jaqueta que tenia i se’n va tornar a dormir.

L’endemà la cap de latrines es va permetre el luxe de llevar-se tard. Tenia moltes coses en què pensar. Quan per fi va arribar a l’oficina, els buidadors de latrines ja hi eren tots. En absència de la seva cap, ja anaven per la tercera cerveseta del matí, i a partir de la segona havien decidit passar de la feina perquè era molt més prioritari posar-se d’acord sobre si els indis eren o no una raça inferior. El més milhomes de tots estava explicant la història d’un que va intentar arreglar una gotera de la teulada de la seva barraca amb cartró ondulat.

La Nombeko va interrompre la tertúlia, va confiscar les ampolles de cervesa que encara eren plenes i va comunicar als seus subordinats les seves sospites que l’únic que tenien al cap era el mateix que contenien els dipòsits que se suposava que havien de buidar. ¿Com podien ser tan idiotes de no veure que l’estupidesa no feia discriminació entre races?

El milhomes va replicar que era evident que la cap de latrines era incapaç d’entendre que, després dels primers setanta-cinc dipòsits del matí, un tenia dret a prendre’s una cerveseta en pau sense haver de sentir aquell coi de tabarra que tots som iguals.

La Nombeko es va plantejar la possibilitat de llançar-li un rotllo de paper higiènic al cap, però li va saber greu pel rotllo de paper. En lloc d’això els va manar que tornessin a la feina.

A continuació se'n va tornar a la seva barraca i es va tornar a fer un altre cop la mateixa pregunta:

–¿Què hi faig, aquí?

L'endemà feia quinze anys.

* * *

Ja feia dies que la Nombeko tenia hora per assistir, el dia del seu aniversari, a una reunió per negociar el pressupost amb Piet du Toit, del Departament de Sanitat de l'Ajuntament de Johannesburg. Aquesta vegada el delegat venia molt ben preparat. Havia repassat tots els comptes fil per randa. Ja es podia calçar, aquella mocosa de dotze anys.

–El sector B s'ha passat del pressupost un onze per cent –va dir en Piet du Toit mirant la Nombeko per damunt de les ulleres de llegir, que no necessitava però que el feien semblar més madur.

–Això no és veritat –va dir la Nombeko.

–Si jo dic que el sector B s'ha passat del pressupost un onze per cent, és que el sector B s'ha passat del pressupost un onze per cent –va replicar en Piet du Toit.

–I si jo dic que en Piet du Toit no en sap gaire, de números, és que en Piet du Toit no en sap gaire, de números. Deixi'm un parell de segons –va dir la Nombeko arrabassant-li els fulls de càlcul de les mans.

Va mirar-se ràpidament els números, va assenyalar la línia vint i va dir:

–Aquest descompte d'aquí el vaig negociar en forma d'entrega gratuïta. Si el delegat compta el preu real que en vam pagar i no un preu indicatiu fictici, veurà que aquest onze per cent seu ja no hi és. A més, ha barrejat una xifra positiva amb una de negativa. Si ho comptéssim com ho ha calculat el senyor delegat, ens hauríem quedat un onze per cent per sota del pressupost. I en aquest cas també seria incorrecte.

En Piet du Toit va notar que se li encenien les galtes. ¿Que no ho veia, aquella nena, que allà manava ell? ¿On anirien a parar, si cadascú podia donar la seva opinió sobre el que era correcte i el que no? L'odiava més que mai, però no se li acudia cap resposta. Així doncs, va dir:

–A l’oficina n’hem parlat força, de tu.

–¿Ah sí? –va fer ella.

–Trobem que es fa molt difícil treballar amb tu.

La Nombeko era conscient que estaven a punt de despatxar-la, igual com havien fet amb el seu predecessor.

–¿Ah sí? –va tornar a dir.

–¿No saps dir res més, a part d’«ah sí»? –va fer en Piet du Toit irri-tat.

–Home, no... També li podria explicar al senyor du Toit que és un tros de burro, però em costaria massa fer-l’hi entendre. És una cosa que ja he après, després de tants anys de viure envoltada de buidadors de latrines. També n’hi ha molts que són curts de gambals, per si al senyor du Toit li interessa saber-ho. El millor que puc fer és tocar el dos, així no hauré de veure el senyor du Toit mai més –va decidir la Nombeko mentre girava cua i marxava d’allà.

Havia anat tot tan ràpid que quan en Piet du Toit va reaccionar la Nombeko ja havia desaparegut. I, evidentment, no pensava anar-la a buscar per les barraques. Per ell, se’n podia anar a viure entre les deixalles fins que la tuberculosi, les drogues o un altre analfabet se l’endugessin d’aquest món.

–A pastar fang! –va dir en Piet du Toit fent un gest amb el cap al guardaespalles que li pagava el papà.

Ja era hora de tornar a la civilització.

No cal dir que el que s’havia esfumat per sempre, després d’aquella conversa amb el delegat, no era només el càrrec de cap del servei, sinó la feina en si. I, per tant, també la paga de la Nombeko.

Ja tenia feta la motxilla amb les seves insignificants pertinences. Duia una muda de recanvi, tres llibres d’en Thabo i vint tires de carn d’antílop assecada que acabava de comprar amb les últimes monedes que li quedaven.

Els llibres ja se’ls havia llegit i se’ls sabia de memòria. Però tenien alguna cosa que els feia simpàtics, la seva mera existència ja era reconfortant. Exactament el mateix que passava amb els seus companys buidadors de latrines, però a l’inrevés.

Era de nit i feia fred. La Nombeko es va posar l'única jaqueta que tenia. Es va ajeure a l'únic matalàs que tenia i es va tapar fins a la barbeta amb l'única flassada que tenia (l'únic llençol que tenia l'havia fet servir de mortalla). L'endemà marxaria d'allà.

I de sobte va veure clar on havia d'anar.

Havia llegit aquella adreça al diari el dia abans. Aniria al carrer Andries, 75. Pretòria.

La Biblioteca Nacional.

Que ella sabés, els negres no hi tenien prohibida l'entrada, així que amb una mica de sort potser aconseguia entrar-hi. Del que faria, un cop a dins, ja no en tenia ni idea, a part de respirar i fruit del que li entraria pels ulls. Però per començar no estava malament. Tenia el pressentiment que la literatura li diria per on havia de tirar.

I amb aquesta certesa es va quedar adormida per última vegada a la barraca que cinc anys abans havia heretat de la seva mare. Amb un somriure dibuixat als llavis.

Per primer cop a la vida.

Quan es va fer de dia es va posar en camí. Hi tenia un bon tros. Per ser la seva primera excursió fora de Soweto, l'esperaven noranta quilòmetres.

Al cap de sis hores i vint-i-sis dels noranta quilòmetres, la Nombeko va arribar al centre de Johannesburg. Allò era un altre món!, encara que només fos perquè la majoria de la gent del seu voltant eren blancs i amb una semblança increïble a en Piet du Toit. La Nombeko s'ho mirava tot plena de curiositat. Hi havia rètols de neó, semàfors i un xivarri permanent. I també flamants cotxes nous de models que no havia vist mai.

Quan es va girar per poder veure més coses, es va adonar que un d'aquests cotxes anava per la vorera i estava a punt de llançar-se-li a sobre a tota velocitat.

Encara va tenir temps de pensar que era un cotxe preciós.

Però no d'apartar-se.

* * *

L'enginyer Engelbrecht van der Westhuizen venia de passar la tarda al bar de l'Hotel Hilton Plaza del carrer Quartz. Anava conduint el seu nou Opel Admiral en direcció nord.

Però mai ha estat fàcil conduir amb un litre de conyac el cos. L'enginyer no va aconseguir passar de la primera cruïlla, on ell i l'Opel es van enfil·lar a la vorera fent esses i –hòstia, tu!– van atropellar una negrata!

La nena que jeia sota el cotxe de l'enginyer es deia Nombeko i havia estat buidadora de latrines. Feia quinze anys i un dia que havia vingut al món en una barraca de xapa ondulada de la barriada de barraques més gran de tot Sud-àfrica, sentenciada a viure allà durant un breu període de temps envoltada d'alcohol, dissolvents i pastilles, per acabar morint damunt del fang, enmig de les latrines del sector B de Soweto.

Però, ves per on, aquesta nena havia aconseguit marxar d'allà. Havia sortit de la seva barriada de barraques per primera i última vegada.

Però no havia passat de Johannesburg, on jeia feta una coca sota un Opel Admiral.

–¿I ja està? –va pensar la Nombeko abans de caure en la inconsciència.

Però no, no estava.